

Elinor Askmar

ELINOR ASKMAR är beteendevetare med konfliktlösning som huvudämne och jobbar med folkbildning inom omställningsfrågor i Göteborg med omnejd. Elinor har initierat och stöttat många gräsrotsinitiativ såsom tillsammansodlingar, cykelkök, omställningsverkstad för delandekultur och liknande, och intresserar sig mycket för de mänskliga faktorerna i förändringsprocesser.

DNA för den nya tidens rörelser

There's something wrong with the world today, I don't know what it is...

En textrad från Aerosmith som ljuder i mitt huvud när jag ska sätta mig ner och skriva den här texten. Först förstår jag inte varför just den textraden dyker upp i sammanhanget av vad jag vill förmedla, särskilt med tanke på att mitt Aerosmith-lyssnande är högst begränsat. Men jag låter den sjunga i huvudet om igen, och det slår mig att den ändå berättar något om var jag vill börja. *There's something wrong with the world today, I don't know what it is...*

Jag tror att många skulle hålla med om den första delen av strofen om de blev tillfrågade på gatan. *There's something wrong with the world today*, och sedan skulle alla börja i olika ändar med att beskriva problemen. Det skulle handla om ekonomisk kris, välfärd i förfall, högerextremism, klimatförändringar, "peak oil" och allmän resursbrist, den psykiska ohälsan, en del skulle prata om invandringen, några om Mellanöstern, Ryssland, ojämställdhet, att det gamla Sverige är ett

minne blott, det politiska systemets förfall, korruption, våld, bristen på respekt för våra äldre och så vidare.

Det skulle finnas några som skulle knyta ihop de här kriserna med varandra, men de flesta skulle ändå tycka att deras fråga var viktigast, och flera skulle självklart mena att de själva hade lösningen på det hela. Om bara politikerna gjorde det och det, om vi bara tillsatte den här lagen, om vi bara slutade ta emot så många invandrare och så vidare.

Den andra delen i strofen är viktig: *I don't know what it is...* Den förmedlar en oro, en öppenhet, en fråga inför platsen och tiden vi befinner oss i. Det är ingen överdrift att påstå att den mänskliga civilisationen är i en mer komplicerad situation än den varit någon gång tidigare.

”Vårt bästa bidrag är ofta något vi tycker är roligt att göra.”

Mänskligheten har idag större kapacitet än någonsin att förstöra betingelserna för sin egen existens. Runt omkring oss ser vi bland annat klimatförändringar, kemikalier i naturen, resursbrist inom alla områden (energi, matjord, vatten, ren luft), krig och motsättningar mellan grupper, befolkningsökning och extrem ojämlikhet. Ändå beter vi oss som om ”business as usual” är receptet.

Det här är anledningen till att jag för några år sedan upptäckte och förälskade mig i den internationella Transition Towns-rörelsen, som i Sverige går under namnet omställningsrörelsen.

Omställningsrörelsen

Grundtanken med omställningsrörelsen är att människor går samman lokalt och börjar göra saker praktiskt för att möta de stora systemkriser (ekologiska, ekonomiska och sociala) vi står inför. Rörelsen menar att behovet av att bryta vårt oljeberoende och radikalt minska pressen på våra ekosystem inte bara är något vi kommer tvingas hantera, utan också något som kan användas som ett tillfälle att skapa det samhälle och den kultur vi verkligen vill leva i.

Istället för att lösa problemen ett och ett bör vi inse att kriserna ligger på systemnivå, och för att kunna designa ett nytt system behöver vi se världen och kriserna som en helhet. Rörelsen som startades 2006 i den lilla staden Totnes på den engelska landsbygden har spridit sig snabbt. Idag finns fler än 1400 omställningsinitiativ runt om i världen, och många andra grupper och initiativ som jobbar med liknande idéer.

Vanliga omställningsprojekt är kvartersodlingar, lokala energiblag, gemensamhetsägda företag som affärer, bryggerier eller bagerier, andelsjordbruk, initiativ inom kollaborativ ekonomi (dela, byta, låna, ge, hyra istället för att köpa nytt), naturligt byggande, skogsträdgårdsodlingar, mentorskap för aktivister, inre omställning, att bygga ”tiny houses”, nya mötesformer och pedagogiska modeller och så vidare.

Rörelsen syftar till att återskapa sunda relationer till planeten vi bor på, till oss själva och till varandra. Den vill försöka frigöra människor från inlärda passivitet och hjälplöshet och istället visa på att det enda som någonsin förändrat historien är när ett fåtal personer gått samman för något de tror på. Rörelsen ser sig själv som ett socialt experiment i stor skala där alla tar med sitt bästa till bordet, men där ingen

har alla svaren eller vet hur det kommer att gå, det är ett ”learning by doing”. Ett vanligt citerat uttryck inom omställningsrörelsen är:

”If we wait for the governments, it’ll be too little, too late. If we act as individuals, it’ll be too little. But if we act as communities, it might just be enough, just in time.”

Underliggande kulturella sår

Något som utmärker omställningsrörelsen och andra närliggande rörelser är att man utgår ifrån kunskap och idétraditioner om hur förändringsprocesser går till och hur människor blir motiverade till handling, snarare än från mer information, teknik och procentsatser. Det finns många som inte alls vill kalla det för en miljörelse utan snarare en rörelse för livet. Hur vill vi egentligen leva våra liv? Omställningsrörelsen kännetecknas också av ett djupare sökande efter vad som egentligen är de grundläggande problemen under de reella problem vi ser omkring oss. Hur kan det komma sig att mänskligheten inte förmår att styra om ens under hotet om sin egen undergång.

Sophy Banks, som också medverkar i den här antologin, är en av de som varit med och utvecklat de inre perspektiven inom den internationella omställningsrörelsen. Hon pratar bland annat om att vi som kultur bär på känslomässiga sår som gör att vi skapar en kultur och ett samhälle som är djupt ohälsosamt för oss.

Sophy har tillsammans med många olika grupper undersökt vilka föreställningar som finns underliggande i våra västerländska tillväxtbaserade ekonomier. I grupp efter grupp har hon funnit liknande föreställningar och underliggande känslomässiga mönster. Hon kallar dem för känslomässiga grundkonflikter och menar att de har både ett

ohälsosamt och ett hälsosamt läge. De kulturella sår eller föreställningar som Sophy Banks identifierat är:

- Alienation/isolering (jag är ensam och jag måste kämpa för min egen överlevnad)
- Otrygghet
- Maktlöshet (jag kan inte påverka min egen situation eller världen omkring mig)
- Värdelöshet
- Brist (det finns inte tillräckligt och jag kommer inte få mina behov tillgodosedda)

Många människor som upplever dessa känslor medvetet eller omedvetet utvecklar kompenserande beteenden som kan ta sig uttryck i till exempel överkonsumtion, många ytliga relationer, fokus på status-symboler och överdrivet fokus på trygghet genom murar, larmsystem och kontroll.

Sophys förslag på motmedel är att försöka återskapa följande känslor:

- Gemenskap och tillhörighet
- Trygghet
- Makt att påverka min situation och samhällets utveckling
- Känslan av att vara värdefull
- Känslan av att det finns tillräckligt och jag får det jag behöver

Sophy menar vidare att om vi i förändringsprocesser inte hittar sätt att svara an på dessa grundläggande kulturella och mänskliga sår, kommer vi bara att återskapa samma typer av problem. Det här bety-

der att våra lösningar på 'miljöproblemen' även måste vara lösningar på de 'männsliga existentiella problemen'.

DNA för förändring?

Med den här texten vill jag inte bara försöka synliggöra vad som är fel med världen och de djupare rötterna till varför det är så, utan framförallt visa på att det finns fler och fler initiativ och rörelser som skapar nya sätt att göra saker, och som faktiskt i sin form även kommer åt dessa djupt liggande mänskliga behov.

Det finns ett antal organiserande principer inom omställningsrörelsen och närliggande rörelser, eller ett DNA som jag här valt att benämna det, som informerar projekt och initiativ på ett särskilt sätt. Om vi lär känna dessa kan det kanske hjälpa oss att navigera i hur vi kan göra saker för att nå förändring, och att vi även kan översätta dem mellan vitt skilda verksamheter. Här följer en lista av principer:

- Gör det själv. Den här principen handlar om att inspirera människor att gå från passivitet och känslan av att "det är upp till någon annan" till att istället ta tag i saker själv. Praktiskt kan det innebära att lära sig att laga saker, att ta kontroll över teknik (till exempel genom att ibland använda enklare teknik) eller att inte vänta på maktavares eventuella ansvarstagande i frågorna.
- Förstå skala. Omställningsrörelsen menar att vårt samhällssystem behöver förändras i grunden och att vi inte bara kan finjustera genom att tillföra grön teknik. Det handlar också om den personliga skalan; att även små aktiviteter gör skillnad. Genom att dessa små aktiviteter sätts i sammanhang av en större internationell berättelse, blir en global förändringsrörelse synlig.

- Arbeta lokalt. Detta bygger vidare på principen om att förstå skala. Många omställningsinitiativ är organiserade lokalt men med nationella och internationella kontakter. Det lokala är en mer överblickbar skala där det är lättare att bygga goda relationer och skapa tillit. Om vi gräver där vi står är det också lättare att se förändringar, och förstå de specifika betingelserna för att nå resultat.
- Konkreta manifestationer. Gemensamhetsodlingar, kläd- och pryglarderober, byggemskaper och lokala energibolag. Vi behöver se de konkreta lösningarna för att själva kunna bli kreativa och komma på även andra sätt att manifestera ett annat sätt att leva.
- Bygger på lust. Vårt bästa bidrag är ofta något vi tycker är roligt att göra. Någon älskar att bygga, en annan att ordna fest, en tredje att jobba med strategiska visionsdokument, en fjärde att medla i konflikter.
- Yttre och inre omställning. I omställningsrörelsen försöker man införliva förståelsen om växelverkan mellan det inre i individer och kollektiv och de yttre konkreta projekten. Detta för att förstå hur förändring fungerar, vad som får människor att må bra, vad som gör att de mobiliserar handlingskraft, hur vår världsbild påverkar den värld vi skapar och så vidare.
- Berättande och kopierbarhet. Omställningen sprids över världen till stor del genom berättandet av goda exempel och bygger mycket på kopierbarhet. Sociala medier spelar så klart en viktig roll här. Alla behöver inte uppfinna hjulet själva, utan genom 'att härma' vad andra gör kan en lokalgrupp få en fungerande verksamhet på plats mycket snabbare.

- Återta gammal kunskap. I det gamla bondesamhället fanns mycket kunskap om att tillgodose våra grundläggande behov som senare generationer har tappat, som att bygga och laga saker, konservera mat och så vidare. I dagens samhälle behandlas våra äldre ofta som en belastning snarare än en resurs. Inom omställningsrörelsen vill man istället hedra de äldre och belysa vikten av att ta vara på deras kunnande, för i framtiden kan dessa utdöende kunskaper visa sig livsviktiga.
- Samarbete. Traditionellt har sociala rörelser ofta haft en tendens att behöva en politisk fiende att mobilisera emot. Omställningsrörelsen vill däremot understryka att alla är potentiella samarbetspartners och för att klara av den nödvändiga omställningen behöver vi mobilisera alla delar av samhället.
- Inkludering och gemenskapsbyggande. För att förbereda inför de förändringar som exempelvis en drastisk minskning av fossil energi innebär är det inte bara viktigt att ställa om vår matproduktion. Vi behöver också bygga upp starka relationer och social gemenskap för att klara nuvarande och kommande kriser. Även våra sociala ekosystem behöver innehålla mångfald och vi behöver se vikten av inkludering, hållbara relationer och att bygga tillit och samarbete.
- Positiva visioner. Detta är en nyckel till förändring. Om vi inte har något att längta efter som är bättre än det vi har nu, kommer vi att ha svårt att mobilisera människors handlingskraft. Drömmen om folkhemmet var en starkt bild som banade väg för mycket av den svenska 1900-tals historien. Vi behöver hitta en ny gemensam dröm att sträva mot.

- Fira! Att fira är viktigt, både att fira livet i sig och att fira det man har åstadkommit. Vi är ofta allt för snabba att ge oss på nästa arbete och nästa projekt. Firande i sig är också ett sätt att leva – att umgås med andra, äta gott, spela musik och dansa kräver inte ohållbar konsumtion.

Kvartersodlingen ger på många plan

För att få en tydligare känsla för hur detta DNA knyter an till de kulturella sår som jag skrev om tidigare, ska vi titta närmare på ett av de vanligaste och enklaste exemplen som kopieras i rasande fart runt om i världen – människor som odlar tillsammans i sitt närområde. Detta kan verka gemytligt och harmlöst vid första anblick, men om vi undersöker djupare kan vi se hur det verkar på många olika nivåer samtidigt.

Vi kan börja i såret alienation – att känna sig isolerad, ensam och utan sammanhang. Sverige är ett av de länder i världen med flest singelhushåll, och vi har också en hög grad av psykisk ohälsa. Vi har även en stor andel människor som står utanför arbetsmarknad och andra sociala sammanhang. En odling i kvarteret erbjuder ofta ett enkelt och kravlöst samtalsämne, även för den som inte deltar, och det skapar en plats där människor befinner sig och gör saker tillsammans. För de som deltar skapas naturliga lokalt förankrade relationer som sedan kan översättas även till annat.

Om vi går vidare till nästa sår så ökar också tryggheten genom att det skapas fler relationer i kvarteret och att fler människor är utomhus. Om jag känner dig så kanske jag håller ett extra öga på dina barn när du inte är i närheten. Genom att vara en del av en gemen-

skap kan det också bli tryggare om man blir sjuk eller behöver hjälp.

Det tredje såret maktlöshet adresseras till exempel genom erfarenheten att man med små medel kan skapa saker i sitt område som gör skillnad. Jord, fröer och vatten är inte dyra eller svåråtkomliga resurser. För många är det kanske första gången som de överhuvudtaget sätter någon som helst prägel på platsen de bor på. Känslan av att ha makt över sitt eget liv kan också stärkas genom att hitta tillbaka till gammal kunskap om hur man producerar sin egen mat, konserverar och tar hand om den. Att förstå grunderna i överlevnad och självförsörjning är ett stort steg mot att inse att man inte är utlämnad helt åt andras goda vilja.

Känslan av värdelöshet kan motverkas av att man får en uppgift. Genom att hjälpas åt att planera, plantera, vattna och skörda så blir varje persons bidrag värdefullt för de andra. Också genom att vara med socialt och delta kan känslan av värde och att andra tycker om att man är med stärkas.

Odlingen kan även bidra till en förflyttning från en känsla av brist till en känsla av överflöd och att få det man behöver. Många odlare får under säsong ett överflöd av åtminstone någon gröda som man inte hinner äta upp själv och ett enkelt sätt är då att dela med sig och ge bort till övriga odlare eller grannar och vänner som inte odlar.

Att ge gåvor utan förväntning om att få något tillbaka kan sätta igång en positiv spiral och den som får kanske känner att den vill ge tillbaka. En odling kan också ge upphov till annat typ av delande – av exempelvis verktyg, kunskap och tid. Detta kan hjälpa till att skifta fokus från berättelsen om att allt som jag behöver måste jag äga och ha för mig själv till berättelsen om att genom att dela med

andra får jag tillgång till det jag behöver när jag behöver det och mitt behov att pryler minskar.

Alla behövs i omställningsäventyret

Om vi kan vara mer eller mindre överens om utmaningarna i världen, om vi kan öka förståelsen om de känslomässiga faktorerna bakom vårt destruktiva beteende, och om vi dessutom ökar kunskapen om hur vi kan komma åt dessa bakomliggande orsaker, kanske våra förändringsstrategier kan träffa lite mer rätt. Då kan omställningen gå lite snabbare och generera mindre motstånd.

Det som krävs just nu tror jag inte är ensamma hjältar som offerar sig för den stora sakens skull. Det handlar inte heller om att livet måste bli torftigt och fattigt, att politiker och makthavare ska fixa det åt oss eller att problemen kommer att lösas om bara alla dumskallar i världen försvinner.

Jag vill istället veta vilken som är din gåva i den här stora omställningen – vad tycker du är fantastiskt roligt att göra och som skulle kunna vara en pusselbit i den här brytningstiden? Vad vill du ge som du mår bra av och som är i lagom skala i ditt livspussel, som du kan göra tillsammans med andra och som du inte behöver någon annans tillåtelse för att göra? Jag är säker på att du kan komma på något. Eller som Howard Thurman sa: “Don’t ask what the world needs. Ask what makes you come alive, and go do it. Because what the world needs is people who have come alive.”

Jag tror inte heller att det här är tiden för att ha alla svaren innan vi sätter igång. Vi kan bara lära oss i takt med att vi tar stegen.

